

НОВА ТУРСКА КРАТКА ПРИЧА

Приредио Тимур Мухидин

Тимур Мухидин

КРАТКА ПРИЧА – ДОМИНАНТАН ЖАНР У ТУРСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

Познато је да у књижевностима Блиског истока приповетке и кратке приче читаоцима често пружају више задовољства него романи. Али, у новије време ови жанрови почели су да се развијају у правцу модерне и иновативне прозе, занимљиве и изван граница блискоисточних књижевности. То важи и за турску, и за египатску, и за сиријско-либанску, па донекле чак и за иранску књижевност. Ова појава могла би се објаснити чињеницом да су друштвене околности у свим овим земљама веома сличне, као и тиме да у свим овим књижевностима, с једне стране, постоји снажна потреба за променом, док се, с друге стране, везе с традицијом све више доводе у питање. На пример, у Турској се чују све гласнији захтеви за „обновом“ књижевног језика. Тврдња Ахмета Хамдија Танпинара да „роман није подједнако стар у свим књижевностима“ могла би се односити и на остале прозне жанрове, па и на кратку причу.

У модерној турској књижевности, творац кратке приче био је Саит Фаик (1906–1954). Боем и нонконформиста, Фаик је читав живот провео путујући између Бургаза, острва у Мраморном мору, и старих предграђа Истанбула, Галате и Бејоглуа, куда је често одлазио у шетњу. Песник града и свакодневног живота,

одбацио је реалистичке теме и технике и, не повлађујући укусу широке публике, унео је важне промене у турску књижевност. До данас нико није надмашио његове описе Истанбула као космополитског града. Фаиков стил се развијао од помало крутог реализма до много оригиналнијег ониризма, карактеристичног за његову последњу збирку прича, *На Алемдају има једна змија* (1954). Објавио је дванаест збирки кратких прича, два романа и једну књигу поезије. Иако је и као песник био талентован, Фаик је ипак радије писао прозу, коју такође прожимају емотивност и поетичност. У причама и романима, он слави природу и живописно предочава догодовштине својих јунака: кафеџија, свештеника, рибара занесењака, песника с Принчевских острва, љубавника и путујућих певача из неких прошлих времена. Фаик је турски Чехов: као и код руског мајстора кратке приче, и у Фаиковим причама јунаци долазе из свих друштвених слојева. То су рибари Јермени, православни свештеници Грци, људи који су изгубили илузије или су остали без права гласа. Њихове емоције су сложене, размишљања дубока, ситуације компликоване, укратко, људска искуства најразноврснија.

Иако је многе своје приче делом засновао на сопственом искуству, иако су му честе теме презир према друштвеним конвенцијама и фрустрација због незауостављиве вестернизације и дехуманизације његовог вољеног Истанбула, Фаик је ипак постао незаобилазна фигура у турској књижевности, писац који је инспирисао многе касније генерације писаца, аутор по којем је названа најпрестижнија турска награда за кратку причу. У историји турске кратке приче можемо да разликујемо пред-саитовску и пост-саитовску епоху. Старије, пред-саитовске приче одликује носталгичан тон приповедања и сеоска тематика, а њени најзначајнији аутори су Октај Акбал (1923–2015), Аднан Озјалчмер (1934) и Селим Илери (1949). У годинама после Саитове смрти (1954) појавила се једна нова, радикалнија генерација писаца која је изашла из оквира „сеоске приповетке”. Њој су, између осталих, припадали Демир Озлу (1935), Ферит Едгу (1936), Лејла Ербил (1931–2014), Севим Бурак (1931–1983), Онат Кутлар (1935–1995) и Орхан Дуру (1933–2009). Они су створили дела која ће тридесет година касније постати главни извор инспирације за савремену турску кратку причу. У њиховој прози појављују се нови пејзажи – најчешће је то „пуста земља“ Велеграда – и нови јунаци. Остављајући по страни анти-јунаке, који се 50-их и 60-их година прошлог века јављају у скоро свим

европским књижевностима, у јунацима ових аутора оличена је једна нова књижевна и филозофска идеја човека, индивидуализам. Изван Турске, ова чињеница до недавно није била позната: веровало се да су сеоске приче и романи (на пример, *Село у Анадолији* Махмута Макала или савремени романи-епопеје Јашара Кемала) карактеристични производи турске књижевности. Али, такав поглед на турску књижевност пристрасан је и погрешан. Турска књижевност је много разноврснија него што се то обично мисли; она је прешла дуг пут од традиционалног до модерног, и то у веома тешким условима драстичне језичке реформе. (Ова заблуда о турској књижевности може се објаснити тиме што су страни стручњаци за турски језик и књижевност веома малобројни.)

Седамдесетих и осамдесетих година прошлог века неколико значајних романијера и драмских писаца опробало се и у писању кратких прича: Адалет Аоглу (1929), Халдун Танер (1915–1986), Незихе Мерич (1925–2009), Тахсин Јуђел (1933–2016). Они су покушали да сложене романескне технике примене и у медију кратке приче. После њих су дошли „поетски реалисти“, Фурузан (1935), Недим Ђурсел (1951), Муратан Мунган (1955). Њима је још једном пошло за руком да обнове жанр. Још већи индивидуалисти од својих претходника, они су сасвим одбацили социјалну тематику и окренули се приповедању о љубавним јадима и лавиринтима неистражених идентитета, као што, на пример, чини курдски писац и геј-особа, Муратан Мунган.

Од средине деведесетих, кратку причу обележиле су још радикалније идеје. Са само три романа, три збирке кратких прича и већим бројем жанровски амбивалентних есеја, Асли Ердоган (1967) пошло је за руком да се наметне као предводник савремене генерације писаца. Изврстан стилиста, она пише у форми аутофикције, потпуно новог жанра у турској књижевности, о јунакињи која свој живот проводи и у Турској и у другим деловима света. Џемил Кавукчу (1951), Мехмет Заман Сачлиоглу (1955) и Сема Кајгусуз (1972) истражују како су модерни обичаји утицали на живот у далеким провинцијским забитима, али у њиховим причама више нема мрзовољних сељака, монотоних пејзажа и џангризавих старица, типичних јунака „сеоске приповетке“. Избрисана је читава палета фолклорних мотива.

Треба поменути и значајну књижевну појаву „Истанбулски Underground“. Овај тренд јавио се почетком 2000-их,

а његов најбољи представник је Мурат Ујуркулак (1972) са збирком *Базука* (2011). Побуна, хумор и искошен поглед на стварност, неке су од основних одлика његових прича. И неки други аутори имају, чини се, светлу будућност у жанру кратке приче. На пример, Менекше Топрак (1970) приповеда о Турцима који лутају Берлином и путују по земљама *Mittleeuropa*. У последњој деценији посебно се издвојио изузетно талентовани Ахмет Буке (1970). Он пише сасвим кратке приче и колоквијалним стилем приповеда о томе како опажамо људе и места у стварности која нас окружује.

Иако ограничен по обиму, циљ овог избора је да понуди увид у читав спектар актуелне продукције у савременој турској причи. У време у којем на књижевном тржишту доминира само један жанр, роман, и у нештој мањој мери, књиге на политичке и друштвено актуелне теме, турски писци – не обазирјући се на укус и очекивања широке публике – пишу у уметничком смислу амбициозне и захтевне приче у којима предочавају немиран сензибилитет модерног човека. Кратка прича пише се чак и у новој курдској књижевности, писаној и на турском и на курманџију, једном од курдских језика. Чини се да је кратка прича жанр у којем се може најбоље проговорити о питањима која се постављају у нашем имагинарном новом свету.

Превела са енглеског
Адријана Марчеић